

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Helen Kivi

Maakonna teatrielu Hiiumaa näitel

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Hedi-Liis Toome, PhD

Tartu 2019

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Ülevaade Hiiumaast ja selle kultuurielust.....	5
2. Etenduskunstide kultuuripoliitiline taust.....	7
2.1. Kultuuripoliitilised dilemmad Hiiumaa kontekstis.....	7
2.2. Hiiumaa kultuurielu mõjutavad alusdokumendid.....	13
3. Hiiumaa teatrielu.....	17
3.1. Kunsti-ilma funktsioonidest.....	17
3.2. Loomisega seotud aspektid.....	19
3.3. Lavastuste vahendamise ja eksploateerimisega seotud aspektid.....	22
3.4. Publikuga seotud aspektid.....	28
Kokkuvõte.....	32
Kasutatud kirjandus.....	35
Summary.....	39
Lisa: Hiiumaa teatriharrastajate lavastused perioodil 2010-2017.....	42

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö eesmärgiks on anda ülevaade Hiiumaa teatrielust. Teatrielu antud kontekstis tähendab eelkõige professionaalsete teatrite tegevust saarel, vähesel määral ka kohalikku harrastustegevust. Olen valinud Hiiumaa mitmel põhjusel. Esiteks seetõttu, et olen hiidlane ning olen seal nii sündinud kui ka kasvanud. Teiseks saare eksootilisuse tõttu – asub see ju palju kaugemal kui Saaremaa ning tundub olevat palju eraldatum. Oma teatrit seal samuti pole, mis tähendab, et professionaalne teater jõuab saarele külalisetendustena. Seega on eriti põnev uurida ühe väikese saare teatrielu – millised teatrid ja lavastused sinna jõuavad, kui palju neid vaatamas käiakse ning milliseks on kujunenud sealne harrastustegevus. Hiiumaale minek on samuti ajakulukas, sest merdmööda tuleb sõita pea poolteist tundi. Seetõttu on huvitav vaadata, kes sellise teekonna ette võtavad. Küsimused, millele otsin töö käigus vastuseid, on järgnevad:

- a) Kuidas Eesti kultuuripoliitika mõjutab Hiiumaa teatrielu?
- b) Milline on Hiiumaa teatristatistika lavastuste, etenduste ja külastatavuste võrdluses?
- c) Kes ja kuidas kujundavad Hiiumaa teatrielu?
- d) Milline on Hiiumaa teatripublik?

Struktuurilt jaguneb töö kolme peatükki. Esimeses peatükis on kirjeldatud Hiiumaa geograafilisi ja demograafilisi eripärasid ning tutvustatud üldiselt sealset kultuurielu. Teises osas on keskendutud etenduskunstide kultuuripoliitilisele olukorrale, vaadates riigi poolt seatud eesmäärke ning uurides, kuidas Hiiumaa teatrielu antud kontekstis toimib. Kolmandas osas on analüüsitud lähemalt Hiiumaa teatrielu perioodil 2010-2017. Teoreetiliseks lähtekohaks on valitud Hans van Maaneni teose „How to Study Art Worlds. On the Societal Functioning of Aesthetic Values” (2009). Lähtudes van Maanenist on analüüs jaotatud kolmeks osaks: loomisega, lavastuste vahendamise ja ekspluateerimisega ning publikuga seotud aspektid. Analüüsivad andmed on saadud Eesti Teatri Agentuurist Tiia Sippoli käest. Harrastustegevust puudutavad andmed pärinevad Ille Saviojalt, kes on pikaajaseks tegelenud kohaliku teatrieluga.

Antud teemat oli oluline uurida seetõttu, et see annab pildi ühest eraldatud koha teatrielust ning näitab, milline on kohapealne teatritegevus ning kuidas jõuab professionaalne teater saarele, kuhu tegelikult on keeruline tulla. Lisaks ei ole varem uuritud, milline on teatrielu väiksemates Eesti paikades. Usun, et tööst on kasu nii professionaalsetele teatritele, kes viivad lavastusi maapiirkondadesse kui ka kohalikele, kes tegelevad igapäevaselt Hiiumaa või ükskõik mis maakonna teatrielu kujundamisega.

Täna oma juhendajat Hedi-Liis Toomet ning samuti ka Ille Savioja ja Tiia Sippolit, tänu kellele sain informatsiooni teatriharrastajatest Hiiumaal ning andmeid saarele jõudnud professionaalsetest teatritest. Lisaks kõiki teisi, kes on aidanud kaasa töö valmimisele.

1. Ülevaade Hiiumaast ja selle kultuurielust

Hiiumaa on suuruselt teine saar Eestis, mille pindala koos ümbritsevate väikesaartega on 1023 km². Hiiu maakond on aga Eesti kõige väiksem maakond ning moodustab Eesti üldpinnast kõigest 2,2%. (Hiiumaa koduleht) Haldusterritoriaalselt on saarel üks Hiiumaa vald ning selle sees viis osavald: Kärkla, Pühalepa, Käina, Emmaste ja Kõrgessaare. Osavaldade eesmärk on „tagada elanike kaasaráärmisvõimalus kohalikes ja ülevallalistes otsustusprotsessides, aidata kujundada arvamusi ja tagada sisendeid ning tagasisidet otsustusorganitele (vallavalitsus, volikogu, volikogu komisjonid)”. Hiiumaa valla keskuseks on Kärkla linn, lisaks on veel kaks alevikku ning 182 küla. (Hiiumaa valla... 2018: 7) Rahvastik on olnud saarel pidevas languses. Kui aastal 1992 elas Hiiumaal umbes 12 000 elanikku, siis 2018. aasta seisuga on rahvastikuregistri andmetel elanike arv 9580. Kogu Eesti rahvastikust moodustab see 0,7 protsenti. Mehi ja naisi on enam-vähem võrdselt (50,6% ja 49,4%). Kõige rohkem asustatud piirkondadeks on Kärkla linn, Käina ja Kõrgessaare alevikud, Emmaste, Suuremõisa, Männamaa, Nurste, Lauka ja Lõpe külad. Viimastel aastatel on elanike arvu kahanemine aeglustunud, kuid jätkusuutlikuse tagamiseks oleks siiski vaja stabiilset kasvu. Erandiks oli aasta 2018, kui rahvastik oli kasvanud 30 inimese võrra. (Hiiumaa valla... 2018: 8, 10)

Nagu saarte puhul ikka, sõltub saareelanike eluolu transpordiühendusest. Hiiumaal on Mandri-Eestiga regulaarne parvlaeva- ja lennuühendus ning parvlaevaühendus Saaremaaga. Heltermaa–Rohuküla merereis kestab umbes poolteist tundi, Sõru–Triigi tund aega. Lennureis saarelt pealinna võtab aega paarkümmend minutit. Mõlemal transpordiviisil on oma eelised ning sõltumine graafikutest ja ilmast on pannud hiidlaseid õppima sõite planeerima. (Lüsi 2015: 733)

Kultuuritegevus on saarel üsna mitmekesine – alates professionaalsest kultuurist rahvakultuurini. Hiiumaal on hulk keskusi, kuhu on omakorda koondunud väiksemad huviringid: Kärkla Kultuurikeskus, Kõrgessaare Vaba Aja Keskus, Käina Huvi- ja Kultuurikeskus, Suuremõisa kultuuri- ja noortekeskus, Lauka Päevakeskus, Kärkla Noortekeskus jne. Omal kohal on ka seltsitegevus ja mitmed aktiivsed mittetulundusühingud. (Hiiumaa koduleht)

Oluline roll saare kultuurielus on ka muuseumitel: Pikk Maja Kärddlas keskendub kalevivabrikule ja Kärddla linna ajaloole, Kassari ekspositsioonimaja koondab kogu Hiiumaa ajalugu, Mihkli talumuuseumis saab näha 19. sajandi talukompleksi, Rudolf Tobiase majamuuseumis saab tutvuda helilooja elulooga (SA Hiiumaa Muuseumid koduleht). Aastal 2014 paigaldati Kärddla Kultuurikeskusesse kaasaegne kinosüsteem, millega saab näidata isegi 3D-filme. Kui enne jõudsid filmid saarele pikaaegse nihkega, siis uus tehnika võimaldab filme näidata Kärddlas sama kiiresti kui suurtes kinodes. Samuti näidatakse kino ka mujal saarel – Laukal, Kõrgessaares ja Orjakus. (Ajahüpe Hiiumaa... 2014: 3)

Hiiumaa olulisemad kultuurisündmused on näiteks: Tuulekala festival, Lestafest, Sõru Jazz, Hiiu Folk, Lastefestival, Hiiumaa Kammermuusikapäevad, Kalana Saund, Homecoming, Pühalepa Muusikafestival, Hiiumaa Kohvikutepäevad, Hiiumaa Teatripäevad, Hiiumaa laulu- ja tantsupäevad. (Hiiumaa valla... 2018: 28)

Suurem osa neist toimuvad suveperioodil, mil on külastuste kõrghooaeg.

Professionaalset kultuuri *per se* Hiiumaal ei tehta, vaid see jõuab saarele mujalt etenduste, kontserdite jms näol. Üksikuteks eranditeks on suvelavastused, kus professionaalse teatriga tegelevad inimesed on otsustanud luua oma lavastused just Hiiumaal. Aastal 2010 lavastas Theatrum Tahkuna tuletorni juures lavastuse „Tuulesaared”, mille süžee rullus lahti just sadamalinna – seega mereäärne paik lavastuse sünniks oli ideaalne (Roosna 2010: 1). Aastal 2015 esietendus Margus Tabori „Mamma lood ehk hiiu eluvilosoohvia” ning seda mängiti Suuremõisa lossihoovis just selle tõttu, et need lood, millest Tabor rääkis, olid juhtunud seal samas kandis (Mikovitš 2015). Üldjuhul saab siiski öelda, et teater, mida saarel tehakse, on harrastuslik.

Hiiumaa kultuuritegevus on mitmekülgne – lisaks seltsielule ja huviringidele saab saarel külastada mitmeid muuseumeid ning nautida kultuurisündmusi, millest enamik toimuvad suvekuudel. Järgnevalt keskendun konkreetset Hiiumaa teatritegevusele.

2. Etenduskunstide kultuuripoliitiline taust

Selleks, et mõista, kuidas toimib teatrielu Hiiumaal, tuleb vaadata üldiselt etenduskunstide valdkonda Eestis ning avada selle kultuuripoliitilist tausta. Etenduskunstidena käsitleb riik sõna-, muusika- ja tantsulavastusi. Järgnevalt toon välja, millised eesmärgid on riik endale etenduskunstide ning rahvakultuuri (nende seas harrastustegevuse) valdkonnas seadnud ning kuidas saadakse ning on saadud nende eesmärkide saavutamiseks hakkama. Rahvakultuurist on oluline rääkida seetõttu, et saarel tehtav teater on üldjuhul harrastuslik ning riiklikul tasandil kuuluvad harrastusteatrid antud valdkonna alla. Asetan etenduskunstide toimimise Hiiumaal riiklike eesmärkide raamesse ning toon näiteid, kuidas seatud eesmärgid on mõjutanud sealset teatrielu.

2.1. Kultuuripoliitilised dilemmad Hiiumaa kontekstis

Aastal 1998 kiitis riigikogu heaks Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused, milles väljendati, et teatritegevus on oluline ka väljaspool teatrilinnu. Selles oli sätestatud, et harrastustruppide tegevust koordineerib Eesti Harrastusteatrite Liit ning teatrikunsti üks eesmärkidest on jätkata teatrite toetamist etenduste korraldamiseks maakondades, eraldades selleks 1–1,5% teatrikunstile määratud summadest. Rahvakultuuri valdkonna paikkondliku tegevuse toetamise süsteem näeb ette eraldi Eesti Kultuurkapitali sihtkapitalidest ning maakondlike kultuuriürituste riiklikku toetamist. (Eesti riigi kultuuripoliitika... 1998)

Aastal 2012 otsustas Kultuuriministeerium alata dokumendi Eesti kultuuripoliitika arengusuunad aastani 2020 kirjutamise. Dokument annab juhised Eesti kultuuri arendamiseks aastatel 2014–2020 ning on jätk 1998. aastal vastu võetud Eesti kultuuripoliitika põhialustele (Kultuuripoliitika põhialused... 2014: 1). Selle dokumendi valmimiseks telliti MTÜ Eesti Kultuuri Koja kultuuripoliitika uuringute töörühmalt uuring, mis käsitleks Eesti kultuuripoliitika dokumente (seadused, arengukavad) ning tõstaks esile potentsiaalsed puudused edasises arengus ning oleks sisendiks uue kultuuripoliitika dokumendi arendamisel. (Aadamsoo jt 2012: 3)

Uuringu aluseks võeti François Matarasso ja Charles Landry (1999, viidatud läbi Aadamsoo jt 2012) poolt kirjeldatud 21 kultuuripoliitika strateegilist dilemmat, sest antud käsitlesest lähtuti ka dokumendis Eesti kultuuripoliitika arengusuunad aastani 2020. Ekspertid võrdlesid dilemmasid valdkondlike poliitikate ning tegelike praktikate osas. Järgnevalt vaatlen antud teemaga seoses olulisemaid etenduskunstide ning rahvakultuuri valdkonna hinnanguid, mis on koostatud etenduskunstide eksperdi Ott Karulini ning rahvakultuuri ekspertide Egge Kulbok-Lattiku ja Ingrid Rüütli poolt. (Aadamsoo jt 2012: 3)

Kõiki dilemmasid ei pidanud ma vajalikuks oma töösse tuua, sest eelkõige on need mõeldud riikliku kultuuripoliitika analüüsi läbiviimiseks ning suur osa neist pole relevantset maakondliku kultuurielu käsitlemisel. Olen vaatluse alla võtnud järgnevad dilemmad: kultuur kui kaunid kunstid või kultuur kui eluviis, kultuuri demokratiseerimine või kultuuridemokraatia, tarbimise toetamine või loomise/tootmise toetamine, prestiiž või kogukonnad, tsentraliseerimine või detsentraliseerimine. Matarasso ja Landry on öelnud, et nad ei eelda kahe vastanduse vahel valiku tegemist, vaid arutlemist selle üle, kus kohalik poliitika parasjagu asetseb. Samuti tuleb mees pidada seda, et dilemmad on üksteisest sõltuvad ning osalt ka kattuvad. Autorite mees ei pruugi ka ühe dilemma puhul kuldne keskte olla lahendus, vaid tuleb mõelda kohalikele oludele ja huvidele ning dilemmade asjakohasusele antud kontekstis. (Matarasso ja Landry 1999: 8-10)

1. Kultuur kui kaunid kunstid või kultuur kui eluviis

Selle dilemma all on mõeldud kultuuri mõiste ulatust. Hinnatakse, kas kultuur on pigem defineeritav läbi kaunite kunstide, mille käigus toetatakse eelkõige loovisikuid ja kollektiive või kultuuri all saab silmas pidada kõike, ka kindla rahva kultuurilist identiteeti, rahvatantsu, tänavakunsti jne. (Samas: 11)

Kultuuri Koja eksperdid on hinnanud etenduskunstid pigem kultuuri kui eluviisi poole kalduvaks. Karulin leiab, et kuigi antud valdkonnas tehakse selget vahet professionaalsel ja harrastuskultuuril, tajub valdkond kindlat rolli eestikeelse kultuuri edasikandjana. Üldiselt võib tõdeda seda, et kultuuriosalus on jäetud eelkõige omavalitsuste kanda ning ükski akt otseselt kultuurielu tegevust ei

reguleeri. Ainult Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse §6 toob välja, et kohalike omavalitsuste kohus on tagada kultuuriteenuste kättesaadavus. (Adamsoo jt 2012: 8-9)

Kuna Hiiumaal professionaalse teatrikunstiga ei tegeleta, saab kindlalt väita, et seal on kultuur samuti pigem eluviis. Ühest küljest on see ka loogiline, sest sel moel saab edendada kohalikku elu ja kultuuri. Saarel toimuvad mitmekesised kultuuriüritused, mida korraldavad valla asutused, erinevad mittetulunduslikud ühendused, seltsid, seltsingud, muuseumid jt. Üks suurim kultuuriürituste ja huviringide tegevust korraldav asutus on Hiiu Valla Kultuuri ja Vaba Aja Keskus. Head näide sellest, kuidas on omavahel ühendatud professionaalne teater ning kohalik kultuur ja identiteet, on 2015. aastal välja tulnud suvelavastus „Mamma lood ehk hiiu eluvilosoohvia”, mille korraldajaks oli MTÜ Hiiu Öko. Lavastuses rääkis näitleja Margus Tabor oma vanaema lugusid, mis lisaks elutarkusele ja tõetruudusele olid ka pööraselt naljakad. Seda kõike tegi ta hiiu keeles. Lisaks Taborile astus lavale ka keeleteadlane Järvi Lipasti, kes kõneles hiiu keelest ning aitas publikul sellest aru saada. Ka etenduste asukoht, Suuremõisa lossihoov, on omamoodi märgiline, sest Tabori vanaema oli just Suuremõisast pärit. (Viidik 2015) Lavastus osutus niivõrd menukaks, et ka järgnevatel aastatel korraldati mitmeid etendusi ning vaatajaid saabus rohkelt ka mandrilt (Roosna 2017). Tänu lavastusele jõudis hiiu keel ning hiidlase olemus suurema publiku ette, mistõttu ei saa seda pidada lihtsaks meelelahutuslikuks lavastuseks, vaid see kannab endas suuremat väärtust. Ehk läbi professionaalse kultuuri rõhutati kohalikku eluviisi.

2. Kultuuri demokratiseerimine või kultuuridemokraatia

Kultuuri demokratiseerimine tähendab, et kõigil on õigus ja võimalus kultuuri tarbida. Sellest põhimõttest lähtudes tegeletakse kultuuri kättesaadavuse küsimustega (näiteks madal piletihind, kodukoha ligidus, vajaliku taristu loomine – transport, parklad jne). Kultuuridemokraatia all mõeldakse aga, et kõigil on õigus ise kultuuri teha ning seetõttu tegeletaksegi antud põhimõtte all just sellega, et kõigil oleksid võrdsed vahendid kultuuri tegemiseks. (Matarasso ja Landry 1999: 13)

Eksperdid leiavad, et teoorias ollakse pigem kultuuri demokratiseerimise poole kaldu, sest palju tegeletakse juurdepääsu tagamise küsimustega ning Kultuuriministeeriumi arengukavas keskendutakse kvantitatiivsetele eesmärkidele (nt teatrikülastuste arv). Kuna suurem osa poliitikast tegeleb professionaalse kultuuriga, siis kurba olukorda on jäänud harrastustegevus. Harvaesinevad programmid ja projektid ei garanteeri kultuuridemokraatiat. (Aadamsoo jt 2012: 10)

Ka Hiiumaa puhul saab öelda, et pigem tegeletakse kultuuri demokratiseerimise küsimustega, kuid minu hinnangul pole sellevõrra kultuuridemokraatia kannatanud. Hiiu valla arengukava 2014-2023 näeb ette, et plaanis on valla avalikke esinemispaiku kaasajastada ning ehitada Kärklasse uus kultuurikeskus. Raha plaanide teostamiseks tuleb kohalikult omavalitsuselt ning Euroopa Liidu fondide vahenditest. (Hiiu valla... 2015) Kui pärast 2018. aasta haldusreformi tekkis Hiiumaa vald, tehti ka uus arengukava. Lisaks eeltoodud plaanidele on kavas renoveerida ka Käina kultuurikeskus. (Hiiumaa valla... 2018: 29) Samuti kasutakse Kultuuriministeeriumi professionaalse teatrikunsti kättesaadavuse toetamiseks mõeldud programmi „Teater maal” võimalusi, et laste- ja noortegrupid saaksid teatrit nautida ka väljaspool Hiiumaad ning teatrid saaksid oma lavastusi Hiiumaale tuua. Kultuuridemokraatiat tagavad mitmed seltsid ja mittetulundusühinguid (Kassari Haridusseltsi näitetrupp, Kärkla Nukuteater, Hiiu Naaditeater, Käina kultuurikeskuse teatritrupp „Odra Iva” jne), mis on loodud selleks, et harrastustegevus saaks toimida. Seega vaatamata, et programme ja projekte pole palju, on harrastajatel olemas tugev entusiasm ja tahe, mis garanteerib kultuuridemokraatia Hiiumaal.

3. Tarbimise toetamine või loomise/tootmise toetamine

Esimese puhul rõhutatakse kultuuri tarbimise toetamist, tõstetakse selle atraktiivsust ning see läbi toetatakse ka sektori arengut. Teise all mõeldakse kultuuri loomise toetamist, aidates kaasa tegutsemisvõimaluste arendamisele, paremate võimaluste loomisele turule ligipääsuks jne. (Matarasso ja Landry 1999: 45)

Etenduskunstide suunitlus on pigem tootmise toetamisele. Samas on olemas mõned tarbimisele mõeldud programmid („Teater maal”), kuid seda pigem riiklikul tasandil prioriteedina ei nähta. Samas rahvakultuuri valdkonnas paistab olevat kahe äärmuse vahel tasakaal – toetatakse nii tarbimist kui loomist. (Aadamsoo jt 2012: 38-39)

Ka Hiiumaa kohta saab väita, et kahe äärmuse vahel on tasakaal. Suuremate sündmuste korraldamiseks on võimalus mitmelt poolt toetust saada. Kui aastal 2013 korraldati Hiiumaal Provintsiteatrite päevi, kus osalesid harrastustrupid Lääne regiooni neljast maakonnast (Hiiumaa-, Lääne-, Pärnu- ja Saaremaalt - ning külalised ka Lääne-Virumaalt), saadi toetust Eesti Kultuurkapitalilt ning kohalikult ettevõttelt M ja P Nurst. Aastal 2018 saadi sama ürituse korraldamiseks raha lisaks eelmainitud kohtadele veel rahvakultuuri maakondliku toetuse programmist. (Savioja 2019) Tarbimise toetamisele mõeldud programm „Teater maal” muutis 2015. aastal oma ülesehitust (vt täpsemalt 2.2. peatükk), et korraldada toetuste jagamine efektiivsemaks. Mitmed koolinoorte grupid ja teatrid on seda võimalust kasutanud.

4. Prestiiž või kogukonnad

Selle dilemma puhul mõeldakse seda, kas oluline on teostada suuri projekte (üritusi, hooneid) või pigem tuleks edendada kogukondade kultuuritegevust (Matarasso ja Landry 1999: 28). Etenduskunstide ekspert leiab, et kahe äärmuse vahel on tasakaal. Sama leiavad ka rahvakultuuri eksperdid ning toovad välja ka seda, et mõlemad äärmused peaksid üksteist toetama, mitte välistama. Nii võivad suured „prestiižiprojektid areneda kogukondlikeks dialoogiplatvormideks”. (Aadamsoo jt 2012: 22-23)

Leian, et Hiiumaal on samuti kahe äärmuse vahel tasakaal. Nagu ka eelnevalt mainitud, plaanitakse mitmed avalikud esinemispaigad tänapäevastada ning kavatakse ehitada uus multifunktsionaalne kultuurikeskus Kärklasse ning renoveerida Käina kultuurikeskus. Hiiumaa Valla Kultuuri ja Vaba Aja Keskuse põhimääruses on kirjas, et asutuse eesmärk on 1) rahvakultuuri säilitamine ja arendamine; 2) kontsertide ja teatrietenduste vahendamine ja 3) harrastus- ja

nukuteatri traditsioonide edendamine. (Hiiu valla... 2014) Seega nagu rahvakultuuri eksperdid tõdesid, võidavad suurtest projektidest ka kogukonnad. Tänu värskematele etenduspaikadele ning parematele tingimustele saab ka harrastustegevus areneda. Olud on paremad ka professionaalsetele truppidele, kes tulevad Hiiumaale etendusi andma. Hiiu Valla Kultuuri ja Vaba Aja Keskuse juhataja Margarita Koroli sõnul jõuavad professionaalsete teatrite lavastused neile nii, et teatritele saadetakse üleskutse tulla Hiiumaale ning koos sellega ka lava ja saali võimalused. Seejärel saadavad teatrid omapoolsed pakkumised. Korol tõdeb, et üldjoontes on lavastuste leidmine keeruline, sest takistuseks on piiratud lavalised võimalused ning publiku arv (Korol 2019). Kui aga tulevikus peaks valmima uus kultuurikeskus, siis usun, et ka lavalised ning tehnilised võimalused paranevad ning see avardab ka lavastuste valikut.

5. Tsentraliseerimine või detsentraliseerimine

Antud dilemma puhul peetakse oluliseks seda, kas kultuuri rahastus tuleb riigilt või kohalikelt omavalitsustelt. Tsentraliseerimise korral on võimalik ajada sidusamat ja kasumlikumat kultuuripoliitikat, detsentraliseerimise puhul on võimalik rohkem arvestada kohalike vajadustega. (Matarasso ja Landry 1999: 47-48)

Teatrivaldkonna eksperdi hinnangul domineerib antud dilemma puhul tsentraliseerimine. Kohalike omavalitsuste kaasatus on pea olematu. Samas toob Karulin välja, et omavalitsuste kaasatuse teema üle on arutletud, kuid hetkel puudub kohalikel omavalitustel etendusasutuste ülalpidamiseks vajalik raha ning muudatuste läbiviimine eeldab ümberkorraldusi omavalitsustele laekuva summa osas. Rahvakultuuri valdkonna puhul domineerib aga detsentraliseerimine. Eksperdid leidsid, et riiklikul tasandil oleksid siiski üldised regulatsioonid vajalikud, kuna rahvakultuur on sageli „kohalikes poliitilistes tõmbetuultes”. (Aadamsoo jt 2012: 40-41)

Hiiumaa teatritegevust iseloomustab eelkõige tsentraliseeritus – toetusi saadakse riiklikest programmidest (Eesti Kultuurkapital, „Teater maal”, rahvakultuuri maakondliku toetuse programm jne). Vald harrastustegevust otseselt ei toeta. Küll aga saab kaudse toetamisena vaadelda projekte (uue kultuurikeskuse rajamine,

etenduspaikade värskendamine), mille eestvedajaks Hiiumaa vald on.

Võttes aluseks uuringu Eesti kultuuripoliitika põhimõisted ja suundumused ning püüdes asetada Hiiumaa teatrielu selle konteksti, saab tõdeda, et lisaks „Teater maal” võimaluste kasutamisele, püütakse parandada ja arendada Hiiumaal ka kohalikke esinemispaiku ning seeläbi teatrielu üleüldse. „Hiiumaa valla arengukava 2035+” on ette näinud valla avalike esinemispaikade kaasajastamist ning uue kultuurikeskuse ehitamist Kärdlasse. (Hiiumaa valla... 2018: 29) Harrastustegevust korraldavad jätkuvalt mitmed seltsid ja mittetulundusühingud (Kassari Haridusseltsi näitetrupp, Kärkla Nukuteater, Hiiu Naaditeater, Käina kultuurikeskuse teatritrupp „Odra Iva” jne). Suuremate sündmuste korraldamisel võib toetust saada näiteks Eesti Kultuurkapitalilt, rahvakultuuri maakondliku toetuse programmist või kohalikelt ettevõtetelt.

2.2. Hiiumaa kultuurielu mõjutavad alusdokumendid

Uurimus Eesti kultuuripoliitika põhimõisted ja suundumused võeti aluseks dokumendi „Eesti kultuuripoliitika arengusuunad aastani 2020” kirjutamisel (Adamsoo jt: 3). Aastal 2014 kinnitas Riigikogu põhialuste dokumendi, mis annab suunised kultuuripoliitika arendamiseks aastatel 2014-2020. Dokumendis on kirjutatud nii: „Vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad seaduste alusel iseseisvalt. Käesolev dokument määratleb kultuuripoliitika kujundamise ja elluviimise põhimõtted ja tegevussuunad Vabariigi Valitsusele, pidades samal ajal silmas, et kohalikel omavalitsustel on kanda oluline roll kohaliku tasandi kultuurielu korraldamisel, kultuuriasutuste ülalpidamisel ning kultuuritegevuse toetamisel.” (Kultuur 2020: 2014). Tulenevalt sellest on „Hiiumaa arengukavas 2035+” kirjutatud järgnevalt: „Kultuuripoliitika eesmärgiks on kujundada loovust väärtustav ühiskond, hoides ja edendades eesti rahvuslikku identiteeti, uurides, talletades ja kandes edasi kultuurimälu ja luues soodsad tingimused elujõulise, avatud ning mitmekesise kultuuriruumi arenguks ja kultuuris osalemiseks”. (Hiiumaa valla... 2018: 32)

Dokumendis „Kultuur 2020” on riik lubanud luua paremad võimalused kultuuri arenguks ning kättesaadavuse parandamiseks nii loojatele kui ka osasaajatele. „Kõigile Eesti elanikele peab olema tagatud võimalus kultuuri luua ja sellest osa saada sõltumatult regionaalsetest, sotsiaalsetest, kultuurilistest, etnilistest, vanuselistest, soolistest või teistest individuaalsetest eripäradest ja -vajadustest”. (Kultuuripoliitika põhialused... 2014: 3) Jätkuvalt toetatakse repertuaariga etendusasutusi riigieelarvest ning üksikprojekte toetab Eesti Kultuurkapital. Prioriteetsele kohale on tõstetud noortele suunatud professionaalne teatrikunst ning selle finantseerimist peetakse oluliseks riiklikul tasemel. (Kultuuripoliitika põhialused... 2014: 6)

Eesmärkide elluviimist illustreerib hästi Kultuuriministeeriumi programm „Teater maal”, mis loodi juba 2005. aastal. Sel ajal oli programmi eesmärk viia professionaalset teatrikunsti maapiirkondadesse ning mõningal määral toetati ka laste ja noorte teatrireise statsionaari. (Talu 2015: 1) Alates 2012. aastast juhib programmi Rahvakultuuri Keskus. Aastal 2015 muutus programmi ülesehitus ning uueks nimeks sai „Etenduskunstide regionaalse kättesaadavuse toetused „Teater maal””. Lisaks professionaalsete etendusasutuste ja truppide väljasõitude toetamisele muudeti efektiivsemaks ka laste- ja noortegruppide teatrireiside toetamine. Programmil on neli suunda – etendused täiskasvanutele, etendused lastele, laste ja noorte grupid, kes sõidavad statsionaarsesse teatrisse, ja tantsuetendused. Viimane lisandus programmi koostöös Eesti Tantsunõukoguga ning selle raames toetatakse professionaalse tantsukunsti populariseerimist maapiirkondades. (Kultuuriministeerium 2016) Professionaalsete teatrite väljasõiduetenduste toetamisel on kaks võimalust – lisakulude või kogukulude kompenseerimine. Esimesel juhul toetatakse eelkõige transpordikulused ning on mõeldud täispiletihinnaga etenduste jaoks. Teine hõlmab lisaks sõidukuludele veel töötasusid jm, kuid sel viisil kompenseerimise tingimus on, et etendus peab olema tasuta või kuni kaheeurose piletihinnaga. (Talu 2014) Aasta 2015 kokkuvõtteks sai öelda, et programmi võimalusi kasutati meelsasti ning tänu sellele suurenes teatrikülastuste maht pea 30%. (Kultuuriministeerium 2016) Seega on programm aidanud kaasa kultuuridemokraatialle ja tarbimise toetamisele.

Eesti Teatri Agentuuri statistikast, mis käsitleb Hiiumaal antud etendusi aastatel 2004-2017, saab välja lugeda seda, et aastal 2015 anti Hiiumaal professionaalsete teatrite poolt 20 etendust.¹ „Teater maal” eraldatud toetuste kokkuvõtetest selgub, et nendest 13 said ka programmi kaudu toetust (Rahvakultuuri keskuse koduleht).² Kõige rohkem küsis toetust Vana Baskini Teater, kes andis aasta jooksul Hiiumaal kolm etendust („Tule tagasi, Gabriel!”, „Õnneumbrid” ja „Kaitseingel minu õlal”). Laste- ja noortegruppide teatrireiside toetamise võimalust kasutas enim Kärdla Ühisgümnaasium, käies statsionaaris lausa viiel korral. Neist kolmel korral käidi Pärnus Endla teatris („Peeter Paan ja valge lind Wendy”, „Kaunitar ja koletis”, „Hiired pööningul”), ühe korra Tartus Vanemuise teatris („Kosmonaut Lotte”) ning ühe korra Nordea Kontserimajas („Koerhaldjas Mia”).

Aastal 2016 anti Hiiumaal 12 etendust, millest seitset toetati programmi „Teater maal” kaudu. Tol aastal küsis enim toetust Miksteater, kes mängis lavastust „Nähtamatu poiss” kolmes kohas – Palade põhikoolis, Käina Huvi- ja Kultuurikeskuses ja Emmaste põhikoolis. Noorte väljasõitudeks küsis taaskord kõige rohkem toetust Kärdla Ühisgümnaasium – kahel korral käidi Rahvuskooper Estonias („Tsirkuseprintsess” ja „Savoy ball”) ning ühel korral Eesti Draamateatris („Kuldne Lurich”).

2017. aastal anti Hiiumaal 22 etendust, millest 11 said „Teater maal” kaudu toetust. Kõige suuremat rahastust vajas Rahvuskooper Estonia lavastusega „Punamütsike ja seitse põialpoissi”. Talle järgnes teater Must Kast, kes mängis aasta jooksul Hiiumaal kaks etendust – „Jõud” Käina Huvi- ja Kultuurikeskuses ning „5 grammi sisemist rahu” Hiiumäe Kultuuri ja Vaba Aja Keskuses. Noortegruppidest küsis kaks korda toetust Rudolf Tobiase nimeline Kärdla Muusikakool, et minna Rahvuskooper Estoniasse vaatama lavastusi „Pipi Pikksukk” ja „Pähklipureja”.

Kolme aasta põhjal saab öelda, et programm „Teater maal” on toetanud rohkem kui poolte etenduse jõudmist Hiiumaale. Selles, et Vana Baskini Teater ja Miksteater on küsinud kõige rohkem toetusi, pole midagi üllatuslikku, sest mõlemad ongi

1 Siin ja edaspidi on kasutatud Eesti Teatri Agentuurist otse Tiia Sippoli käest saadud toorandmeid, mida olen ise analüüsinud.

2 Andmed on kogutud eraldatud toetuste käskkirjadest.

ringreisiteatrid. Rahvusooper Estonia näol oli pigem tegu erandiga. „Punamütsike ja seitse põiaipoissi” on haridusprojekt, mille eesmärk on kasvatada muusikateatri publikut (Rahvusooper Estonia koduleht). Projektis on kasutatud suurejoonelisi kostüüme ning mitmeid rekvisiite – nende transport oligi ilmselt kõige suurem kuluallikas. Laste- ja noortegrupid on enim külastanud Endlat ja Rahvusooper Estoniat. Arvan, et viimasega on tahetud lastele ja noortele tutvustada eesti rahvuslikku teatri- ja muusikakultuuri. Samuti selgub Juhan Kivirähki 2016. aastal läbi viidud uuringust „Teatri positsioon ja roll ühiskonnas”, et Rahvusooper Estonia on kõige tuntum teater Eestis ning operett üks vaatajate lemmikumaid žanre. (Kivirähk 2016: 6-8). Endlat on külastatud ilmselt selle tõttu, et Pärnu on lähim teatrilinn.

Lisaks saab välja tuua tendentsi, et Hiiumaa laste- ja noortegrupid on käinud pigem vaatamas lastele suunatud lavastusi: „Peeter paan ja valge lind Wendy”, „Koerhaldjas Mia”, „Pipi Pikksukk” jne. Näib, et lastele tutvustatakse teatrit hoolega, kuid põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastega on seis nukram. Leian, et ka selles vanuses õpilasi võiks rohkem viia teatrisse, sest teatris käimine õpetab kogetut analüüsima ning arendab loomingulist mõtteviisi. Samuti on see periood noorukitele tihtipeale iseenda leidmise aeg ning teater võib sellele kaasa aidata. See viib selleni, et neist võivad saada ka tulevikus teatrist huvitujad.

Dokumendis Eesti kultuuripoliitika arengusuunad aastani 2020 lubati luua paremad võimalused kultuuri arenguks ning kättesaadavuse parandamiseks nii loojatele kui ka osasaajatele ning prioriteetsele kohale seati noortele suunatud professionaalne teater. „Teater maal” on hea näide sellest, kuidas neid lubadusi on püütud täita. Toetatakse professionaalsete teatrite väljasõiduetendusi maapiirkondadesse ning laste- ja noortegruppide sõite teatritesse. Indrek Saar on öelnud, et kui hakatakse ette valmistama kultuuripoliitika põhialuseid aastani 2030, püütakse visioone rohkem konkretiseerida, et oleks neid kergem ka teostada (Maarits 2018). See annab lootust, et kultuuripoliitikat püütakse paremini eesmärgistada ning see läbi otsuseid ka ulatuslikumalt ellu viia.

3. Hiiumaa teatrielu

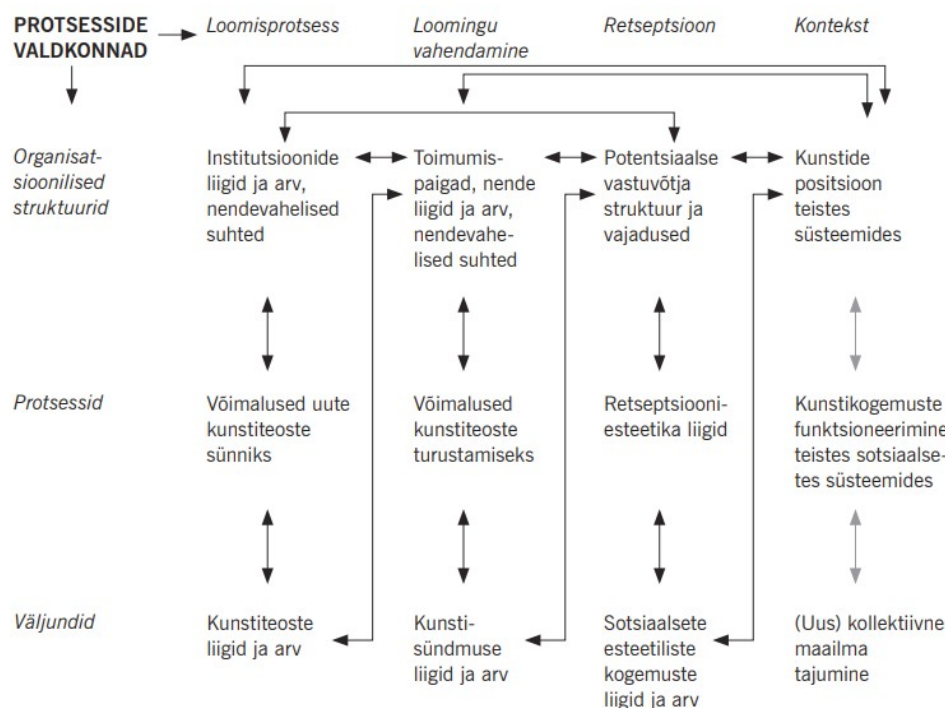
Järgnevalt tutvustan ning analüüsin Hiiumaa teatrielu. Selleks, et ülevaatlilikult hoomata Hiiumaal antud etendusi ning selle repertuaari kujunemise dünaamikat, olen võtnud teoreetiliseks baasiks Hollandi teatriuuriija Hans van Maaneni teose „How to Study Art Worlds. On the Societal Functioning of Aesthetic Values” (2009). Professionaalsete teatrite poolt antud etenduste statistika olen saanud Eesti Teatri Agentuurist Tiia Sippoli käest. Olen vaatluse alla võtnud perioodi 2010-2017. Selline vahemik on valitud andmete kättesaadavuse tõttu. Harrastajate poolt etendatud lavastuste statistika pärineb Ille Saviojalt, kes on pikaajaliselt tegelenud Hiiumaa harrastusteatritega. Andmed on ta ise kokku kogunud.

3.1. Kunsti-ilma funktsioonidest

Van Maaneni teose keskne mõiste on funktsionaalsus, millega saab kirjeldada nii kunstiteoseid endid kui ka kunsti-ilma³ struktuurides toimuvaid protsesse (Maanen 2009: 11). Ta eristab kaheksa funktsiooni – sisemisi ja välimisi. Sisemised on omased ainult kunstiteosele endale, välised ei puutu otseselt teosega kokku, kuid on siiski mõjukad (nt sotsiaalsed, majanduslikud ja informatiivsed väärtused). (Maanen 2009: 150-151) Seega on funktsionaalsuse all mõelnud kunsti võimalust luua väljund, mis kanduks ka inimeste igapäevaellu (Toome 2015: 85). Järgneval joonisel on kujutatud kunsti-ilma toimimise suhteid ja funktsioone sotsiaalsel tasandil.

Kunsti-ilma toimimine koosneb neljast etapist. Teatrisüsteem algab teatri loomisest ja tootmisest (*production*) ehk teatritest ja truppidest, kes loovad avalikkusele kättesaadavaid sündmusi. Sellele järgneb vahendamine/turustamine (*distribution*) ehk kuidas toimub teatrisündmuse levitamine. Kolmandaks on vastuvõtt (*reception*), mis kätkeb endas nii konkreetseid külastusi kui ka etenduse vastuvõttu kogemuslikul tasandil. Viimane on teose paigutamine kultuurilisse ja sotsiaalmajanduslikku konteksti (*context*). (Maanen 2009: 11-14)

3 Kunsti-ilm ehk *artworld* on Arthur Danto poolt aastal 1964 kasutusele võetud termin (Maanen 2009: 7). Danto on öelnud, et selleks, et näha midagi kunstina, tuleb tunda kunstiteoreetilist konteksti ning kunstide ajalugu – ühesõnaga tuleb olla kursis kunsti-ilmaga (Danto 1964: 580).

Joonis 1. Kunsti-ilma toimimise suhted ja funktsioonid (Maanen 2009:12 viidatud läbi Karja 2017: 107)

Vasakul küljel on välja toodud faktorid, mis eeldavad kunstiteose sünni: organisatsioonilised struktuurid (*organizational structures*), protsessi kirjeldus (*processes*), väljundid (*outcomes*) (Maanen 2009: 11).

Mõlema külje ristumispunktides tekivad kohad, mille alusel saab analüüsida ja kirjeldada teatrisüsteemi toimimist:

1. Loomisega seotud aspektid: a) tootvate institutsioonide tüübid ja hulk ning nende omavahelised suhted; b) kunstiteoste tegemise võimalikud viisid; c) kunstiteoste tüübid (žanr) ja hulk.
2. Vahendamisega seotud aspektid: a) mängupaikade hulk ja tüübid; b) kunstiteoste turustamise viisid; c) kunstisündmuste tüübid ja hulk.
3. Publikuga seotud aspektid: a) vastuvõtja vajadused ja struktuur; b) retseptsiooni esteetika; c) sotsiaalsete gruppide esteetilised kogemused.
4. Teatriväljaga seotud aspektid: a) kunsti positsioon võrreldes teiste kunstiiliikidega; b) kunstilise kogemuse funktsioneerimine teistes sotsiaalsetes

süsteemides; c) võimalus pakkuda uusi kogemusi. (Maanen 2009: 12)

Jooniselt on näha ka seda, kuidas erinevad ristumispunktid omavahel suhestuvad ning üksteist mõjutavad (joonisel nooltena). Näiteks lavastuse toimumispaik eeldab teatud tüüpi kunstiteoste loomet, potentsiaalse vastuvõtja ootuste tõttu tehakse teatud esteetilised valikud, teatri positsioon ühiskonnas tingib selle, millistele sotsiaalsetele gruppidele esteetilised kogemused jõuavad. (Maanen 2009: 12)

Antud joonis võimaldab vaadata kunstiteost alates selle sünnist kuni võimaluseni muuta ümbritsevat reaalsust (Maanen 2009: 13). „Teatri kontekstis võiks see skeem markeerida lavateose sünni ja mõjureid alates loomingulisest inspiratsioonist ning teatri toimimiseks vajaliku infrastruktuuri ja taustsüsteemi loomisest (teatritraditsiooni olemasolu, teatrihooned, professionaalsete lavastajate ja näitlejate ning potentsiaalse publiku olemasolu) ning lõpetades vaataja tajuorganites toimuvate komplitseeritumate protsessidega.” (Karja 2017: 91)

Järgnevalt püüan Maanenist lähtudes vaadelda Hiiumaa teatrielu ning seal antud etendusi aastatel 2010-2017. Loomisega seotud aspektide alla olen koondanud Hiiumaa harrastusteatri tegevuse ning üksikud professionaalse teatri lavastused, mis on just Hiiumaal välja toodud. Vahendamine hõlmab professionaalsete teatri tegevust Hiiumaal, eraldi olen välja toonud vastuvõtuga seonduva, mille rühmitan publikuga seotud aspektide alla. Kuna mul puuduvad teise ja kolmanda punktiga seoses statistilised andmed harrastustegevusest, analüüsin seal ainult Eesti Teatri Agentuurilt saadud infot. Teatriväljaga seotud aspekte ma oma töös ei vaatle, sest hetkel puuduvad selle kohta andmed, kuna pole läbi viidud publiku-uuringuid.

3.2. Loomisega seotud aspektid

Hiidlaste näitemänguharrastuse traditsioon on üsna pikk ulatudes juba 19. sajandisse. Sellest ajast peale on saarel etendatud nii jantlikke lühinäidendeid kui ka täispikki lavatükke. Näiteks 1896. aastal korraldati Suuremõisa vallamajas kontsert, mille vahepeal etendati kaks näitemängu: „Kalewi kannupoiss” ja „Nujun(n)i kosjakaup”. (Põllo, Mäeots jt 2015: 1145)

Täispikki lavatükke hakati tegema tänu Aleksander Restale, kes asus Hiiumaale elama 1952. aastal. Tal oli väljapaistev kogemustepagas nii näitlemises kui ka

lavastamises. Näiteks tulid esitamisele Nikolai Gogoli „Naisevõtt” ja Aadu Hindi „Tuuline rand”. (Samas 2015: 1157)

Aastal 1976 sai hoo sisse kooliteater, kui Hiiumaale kolis elama Ave Alavainu. Aastast 1983 korraldatakse Hiiumaal teatripäevi. (Samas 2015: 1157) Viimastel aastatel toimunud Hiiumaa Teatripäevad on jagunenud kaheks: esimesel päeval annavad etendusi mitmed suuremad kui ka väiksemad teatrid üle Eesti, teisel päeval toimub ülehiiumaaline kooliteatrite päev. Lisaks toimuvad sel ajal ka teatrialased vestlusringid. (EV100 koduleht)

Taasiseseisvumisega aastal 1991 hakkas tegutsema Kärkla Nukuteater, mille eesotsas oli tunnustatud nukumeister ja näitleja Lea Sibul-Poola. Alguses mängiti ainult sirmiteatrilavastusi, kuid hiljem lisandus ka muid nukulavastusi. Näitlejateks on teatrihuvilised koolinoored ning mõned täiskasvanud. Teatril on olemas Kärldas ka statsionaar. 1999. aastal hakati korraldama nukufestivali Suur Sirmik, kus osalesid nukuteatrid üle Eesti. Kokku korraldati vahemikus 1999-2007 viis festivali. (Kärkla Nukuteatri koduleht)

Lisaks pühendasid teatritegemisele suurt tähelepanu 1990. aastal loodud Kassari Haridusselts ning 1991. aastal loodud Käina näitetrupp, mis muutis järgneval aastal oma nime Käina Valla teatriks ning oli seega esimene vallateater Eestis. (Põllo, Mäeots jt 2015: 1159)

Üks praeguse aja viljakamaid näitetruppe on 2015. aastal oma nime saanud Hiiu Naaditeater. Eelnevalt koondusid huvilised Kärkla Kultuurikeskuse harrastusteatri nime taha, kuid pärast populaarset „Nipernaadi” lavatust muudeti nimi isikupärasemaks. (Kiiver 2015) Teatri eesotsas on Kristjan Arunurm, kel on pikaaegsed kogemused nii näitlemises kui ka lavastamises. Ta on olnud mitmete oma lavastuste kunstnik, projektijuht ja helikujundaja. (Salme Teatri koduleht) Harrastusteatrite Liidu tegevjuhi sõnul on Hiiu Naaditeater üks Eesti tugevamaid harrastusteatreid (Kiiver 2015).

Vaadates harrastusteatrite lavastusi perioodil 2010-2017 (Lisa), saab öelda, et kokku on etendatud 21 lavastust, millest 13 on Hiiu Naaditeatri (enne 2015. aastat Kärkla Kultuurikeskuse harrastustrupp) tehtud. Teisel kohal on Kärkla Nukuteater nelja lavastusega. 1-2 korda on esindatud EMSI näitetrupp, Käina külateater „Odra

Iva” ja Palade Näitering.

Aastate lõikes saab välja tuua, et kõige rohkem tehti lavastusi (4-5) perioodil 2013-2015. Põhjus seisneb ilmselt Hiiu Naaditeatris (Kärdla kultuurikeskuse harrastustrupp), kes hakkas sel perioodil oma tegemistega populaarsust koguma. Ka nimevahetus jääb sinna aega. Ülejäänud aastatel on arv püsinud 1-2 lavastust aastas.

Lisaks harrastajatele, on ka professionaalsete teatritega seotud inimesed Hiiumaal lavastanud ehk lavastuste statsionaarne mängupaik on olnud Hiiumaa. Vahemikus 2010-2017 on välja toodud kaks lavastust: Theatrumi „Tuulesaared” ja Margus Tabori monotükk „Mamma lood”. Mõlemad olid suvelavastused ning mõlema lavastuse puhul olid aeg ja koht olulise tähtsusega. „Tuulesaarte” lavastaja Maria Peterson tõdes 2010. aastal antud intervjuus, et „/---/ kui ta esmaspäeval tuletorni ümbritseva aia väravast sisse astus, oli tema ees justkui ehtne Marseille – nii teistmoodi on etenduspaiga muutnud lavastuse kujundaja Andri Luup. Kui nüüd torni ümbritseva aia taha purjed püsti saab, võivad vaatajad end aia sees tunda otsekui sadamalinna kohvikus – ehkki linna ei paista, annab aia taga kohisev meri vajaliku sadamalinna nüansi. ” (Roosna 2010) Tabori „Mamma lugude” näol oli tegemist kohapõhise lavastusega, sest kõik need lood vanaemast olid juhtunud just seal samas paigas, Suuremõisas. Samuti on lavastuse produtsent Aivar Viidik öelnud, et „Mamma lood” oli osa plaanist viia hiiu keelt ja meelt maailma. Seega oli oluline, et inimesed tuleksid seda just Hiiumaale vaatama. (Mikovitš 2015)

Aastast 2010 on saarel korraldatud ka Hiiumaa TantsuFestivali, kus on toimunud lavastusprotsessid noortele ja residentuuriprogrammid professionaalidele. Festivali lõpuks on loodud tantsufilm ning ettekandmisele on tulnud mitmed valminud tööd. Ürituse raames on etendatud nüüdistantsu lavastusi, mida on kõigil huvilistel olnud võimalus vaatamas käia. (Hiiumaa TantsuFestivali koduleht)

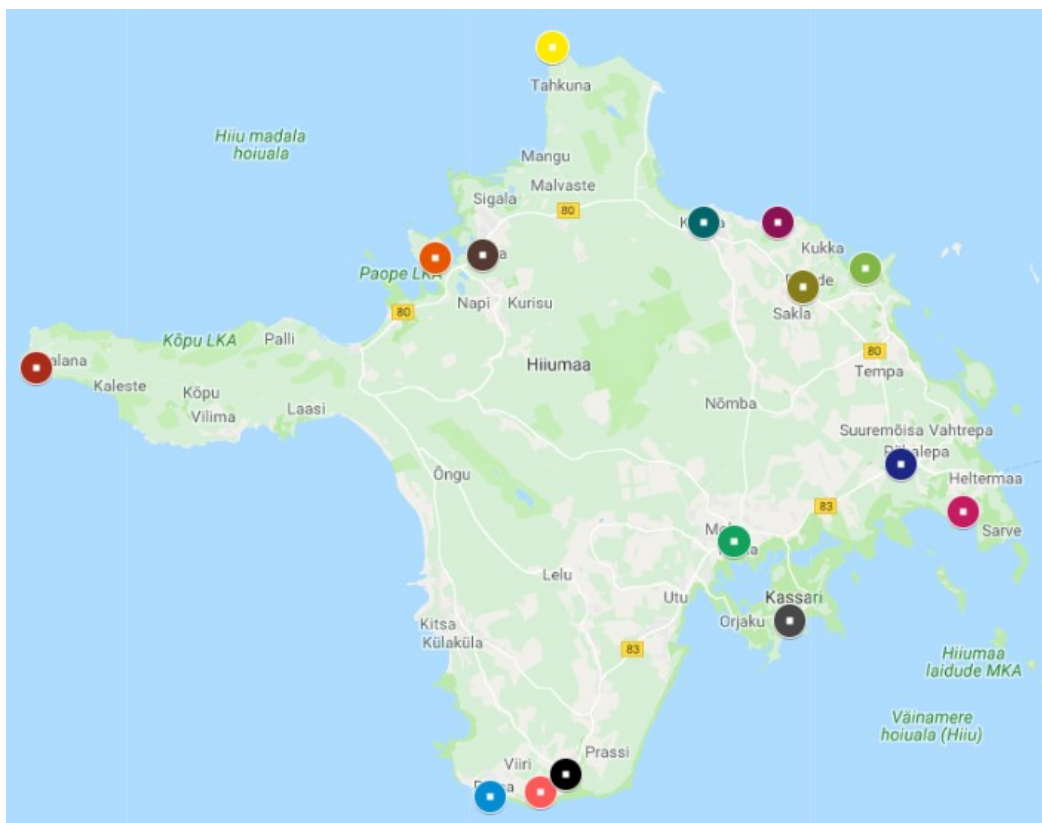
3.3. Lavastuste vahendamise ja ekspluateerimisega seotud aspektid

Järgnevalt analüüsin Eesti Teatri Agentuuri käest saadud statistikat, mis käsitleb perioodil 2010-2017 Hiiumaal antud professionaalsete teatrite etendusi. Enne analüüsi juurde liikumist lisan kokkuvõtva tabeli (Tabel 1) Hiiumaal antud etenduste, lavastuste ning külastuste arvudest aastate lõikes. Etenduste ja lavastuste arv ühes aastas ei erine meeletult (v.a 2010 ja 2011, kui saarel tuli välja Theatrumi lavastus „Tuulesaared”), ainult mõnda üksikut lavastust on näidatud rohkem kui üks kord. Enamasti on olnud tegu laste- ja/või noortelavastustega, mida on näidatud erinevates koolides. See tähendab seda, et valdavalt on Hiiumaa elanikel üks kindel kuupäev, mil saab saarel ühte konkreetset lavastust vaatama minna. Seega on aeg ja koht Hiiumaa kontekstis väga tähtsad.

Aasta	Etenduste arv	Lavastuste arv	Külastused
2010	24	11	3194
2011	35	15	3696
2012	17	12	1604
2013	15	11	2400
2014	17	14	1547
2015	24	19	2841
2016	14	10	1246
2017	25	18	2084
Kokku	171	110	18612

Tabel 1. Hiiumaal antud etenduste, lavastuste ja külastuste arvud aastate lõikes

Üks olulisemaid aspekte, mis mõjutab lavastuse toomist maapiirkondadesse on kindlasti seotud sellega, millised on võimalused lavastuse mängimiseks ehk millised on potentsiaalsed mängupaigad (vt Kaart). Allolevale kaardile olen asetanud kõik aastate 2010-2017 mängukohad Hiiumaal, kus professionaalsed teatrid on oma lavastusi etendanud. Kaardile järgneb tabel, kus olen nimetanud kaardil välja toodud paigad. Iga koha järgi on lisatud ka arv, mitu korda on sel perioodil etendusi nendes paikades antud.

Kaart. Hiiumaa mängupaigad aastatel 2010-2017.

Mängupaik	Etenduste arv
Kärdla Kultuurikeskus	59
Käina Huvi- ja Kultuurikeskus	26
Tahkuna tuletorn	24
Hiiumaa muuseum	6
Kärdla laululava	6
Suuremõisa loss	5
Sõru Paadikuur	5
Emmaste Põhikool	4
Hiessaare paadisadam	3
Kalana sadama paadikuur	3
Reigi pastoraat	3
Kassari Kuursaal	2
Kärdla lasteaed	2
Kärdla Villaladu	2
Nõustamis- ja Teavitamiskeskus HUPS (Kärdla)	2
Soonlepa Karjamõis	2
Suuresadama ait	2

Vabriku väljaku vabaõhulava	2
Ave Alavainu aias (Kärdla)	1
Emmaste Lasteaed	1
Hiiumaa Tantsufestival	1
Kassari Puhkekeskuse vabaõhulava	1
Kõrgessaare mõisapark	1
Käina Kool	1
Käina lasteaed	1
Kärdla Põhikool	1
Kärdla sadamalava	1
Palade Põhikool	1
Rannapaargu	1
Kokku	169

Tabel 2. Hiiumaa mängupaigad aastatel 2010-2017

Tabelist selgub, et kõige populaarsem mängupaik on Kärdla Kultuurikeskus. See on ka loogiline, sest Kärdla on Hiiumaa pealinn ning enamik inimesi (ehk siis ka potentsiaalne publik) on sinna kogunenud. Samuti on seal olemas korralik saal kõrgendatud lavaga. Populaarselt teine on Käina Huvi- ja Kultuurikeskus, millel on Kärdla Kultuurikeskusega sarnane saal, kuid pisut väiksem ning oma positsioonil on ta üsna ootuspärane – Käina asub mitmete asulate keskteel. Võrdse teekonna Käinasse peavad maha sõitma nii Emmaste, Kärdla kui ka Suuremõisa inimesed. Populaarsuselt kolmas on Tahkuna tuletorn, mida saab pidada eelkõige suvelavastuste paigaks. Niivõrd suure etenduste arvu põhjuseks on tõsiasi, et Theatrum mängis aastatel 2010 ja 2011 lavastust „Tuulesaared” ning seda mängiti kahe suve peale kokku 14 etendust. Lisaks mängisid nad 2011. aasta suvel üheksa „Üks suvepäev” etendust. Nad paistavad silma üleüldse huvitavate mängupaikade valiku poolest. Lisaks Tahkuna tuletornile on eelistatud veel teisi erilisi paiku – Suuremõisa lossi, Reigi pastoraati, Hiiessaare paadisadamat ja Hiiumaa muuseumi. Lasteaedades ja koolides on käinud Miksteater, kelle repertuaari kuuluvadki eelkõige laste- ja noortelavastused.

Ka žanriliselt on oluline läbi mõelda, mida saab ja tasub viia maapiirkondadesse ning mida mitte. Tabel 3 kajastab etenduste žanreid ning nende külastuste arvu, mis on jõudnud Hiiumaale aastatel 2010-2017.

Žanr	Etenduste arv	Külastused
draama	88	8434
komöödia	39	4859
nüüdistants	16	1235
sõna, muusika, liikumine	14	2258
nukulavastus	4	620
tragikomöödia	3	307
luulelavastus	2	100
objektiteatri lavastus	2	184
uus tsirkus	2	515
klassikaline tants	1	100
Kokku	171	18612

Tabel 3. Etenduste žanrid ning külastuste arv Hiiumaal aastatel 2010-2017.

Tabelist selgub, et kõige rohkem on Hiiumaale jõudnud draamaetendusi. Teisel kohal on komöödia ning kolmandal üllatuslikult nüüdistants. Viimase puhul on märgata, et perioodil, mil programm „Teater maal” oma ülesehitust muutis ning hakkas toetama ka professionaalse tantsukunsti jõudmist maapiirkondadesse, jõudis saarele tavapärase kahe lavastuse asemel juba neli või viis. Samas on viimastel aastatel tantsulavastuste arv langenud – 2017. aastal jõudis Hiiumaale kõigest üks klassikalise tantsu lavastus. Ka külastuste arve vaadates selgub, et kuigi nüüdistantsuetendusi on antud mitmeliigietendustest rohkem, ületab mitmeliigietenduste külaliste arv nüüdistantsu külaliste arvu pea kahe kordselt. Arvan, et põhjus võib olla selles, et Hiiumaa publik pole harjunud vaatama tantsulavastusi – eriti nüüdisaegseid, mis on kontseptuaalsemad ning nendest arusaamine nõuab žanriga kurssi viimist. Selliste lavastuste puhul tuuakse publik oma mugavustsoonist välja – vaataja peab tajuma, tundma ning pidevalt kaasa mõtlema. Nüüdistants nõuab vastuvõtul palju rohkem pingutust kui mistahes teine žanr (Wilders, Toome jt 2015: 319). Arvan, et kuna maapiirkondades puudub selliste lavastuste vaatamise harjumus, on raske leida saali täitvat publikut.

Kui jätta kõrvale uue tsirkuse lavastused (millest üks oli vabaõhulavastus 400 vaatajaga), võib külastuste arvust välja lugeda, et kõige rohkem publikut ühele etendusele tõi mitmeliigilavastus – keskmine külastajate arv ühe etenduse kohta oli umbes 161 inimest. Teisel kohal on komöödia, mis meelitas ühele etendusele ligikaudu 124 inimest. Põhjus, miks need kaks žanri troonivad esikohal on ilmselt selle tõttu, et suurem osa mitmeliigilavastustest on toimunud välitingimustes või kohtades, kus pole kindlaks määratud istekohti (ehk vaatajaid võib tulla nii palju, kui mahub). Näiteks aastal 2015 andis Piip ja Tuut Teater oma etendusi Kärkla laululaval, Sõru paadikuuris ning Kärkla sadamalaval. Kõigil kordadel jäi publiku suurus 200-400 inimese piiridesse. Komöödialavastused on inimesi saali meelitanud kogu aeg – eriti maapiirkondade publikut, kes käib tihtipeale teatris meelelahutuslikul eesmärgil. Seda, et komöödia on kõige populaarsem žanr ning meelelahutuslikkus üks põhilisemaid ootusi, näitab ka Juhan Kivirätki 2016. aastal läbiviidud uuring „Teatri positsioon ja roll ühiskonnas” (Kivirätk 2016: 6).

Järgnevalt vaatlen, millised Eesti teatrid on käinud andmas etendusi Hiiumaal aastatel 2010-2017.

Teater	Etenduste arv
Theatrum	40
Miksteater	21
Vana Baskini Teater	19
Kuressaare LT	15
Piip ja Tuut Teater	11
Kanuti Gildi SAAL	9
VAT Teater	8
Rakvere Teater	6
Eesti Draamateater	4
Endla	4
STL	4
Tallinna Linnateater	4
Eesti Tantsuagentuur SA	3
Monoteater	3
Must Kast	3
Banaanikala Projektiteater	2

NUKU teater	2
Komöödiateater	2
Nukuteater	2
Sõltumatu Tantsu Ühendus	2
Inimese Arengu Keskus MTÜ	1
Just	1
Kinoteater	1
R.A.A.A.M	1
Tallinna Tantsuteater MTÜ	1
Teater NO99	1
Ugala	1
Kokku	171

Tabel 4. Hiiumaal käinud teatrid 2010-2017.

Kõige rohkem etendusi on üllatuslikult andnud Theatrum – kaheksa aasta peale 40. See tuleneb tõsiasjast, et kui tavaliselt teevad teatrid saarel ühe etenduse ning liiguvad kohe edasi teistesse paikadesse, on Theatrum otsustanud anda saarel rohkem kui ühe etenduse. Näiteks 2010. aastal mängiti lavastust „Latern” Hiissaare paadisadamas kolmel korral, 2011. aastal mängiti lavastust „Kokteiliõhtu” Hiiumaa muuseumis kuuel korral. Lisaks mõjutas etenduste arvu ka nende lavastus „Tuulesaared”, mis on spetsiaalselt loodud Tahkuna tuletorni juures mängimiseks.

Teisele kohale paigutus etenduste andmise poolest 2007. aastal asutatud Miksteater, kelle sihtgrupp on eelkõige kooliealised teatrivaatajad. Nad on enda eesmärgiks seadnud noortele teatri lähemale viimise. (ETA 2019) Hiiumaa avastasid nad aastal 2012, kui koosseis käis Emmaste Põhikoolis mängimas lavastust „Kuidas ta seda teeb?”. Järgnevatel aastatel on nad andnud Hiiumaal üsna stabiilselt 3-4 etendust aastas.

Kolmandale kohale tuli Vana Baskini Teater. Ka selles pole midagi üllatuslikku, sest Vana Baskini Teater annab etendusi eelkõige linnades ja alevites üle Eesti. Samuti on nad aastatel 2013-2017 küsinud kõige rohkem toetusi programmist „Teater maal” (Rahvakultuuri keskuse koduleht)⁴.

Üsna palju etendusi on andnud veel Kuressaare Linnateater, Piip ja Tuut Teater,

4 Andmed on saadud programmi „Teater maal” kokkuvõtetest.

VAT Teater ja Kanuti Gildi SAAL. Ootamatult on nendest kõigist maha jäänud Rakvere Teater, kes on muidu üsna aktiivselt ringi reisiv kollektiiv.

Tagasihoidlike tulemustega paistavad silma suurematest teatritest Ugala, Endla, NO99, NUKU teater ja Eesti Draamateater. Viimased kolm ringreisidel väga ei käi, küll aga teevad seda Ugala ja Endla. Arvan, et Hiiumaal on nad vähe käinud selle tõttu, et väljasõit saarele on kulukas. Nukuteatri juht Joonas Tartu põhjendas 2018. aastal vähest majast väljaskäimist sellega, et nende prioriteet kui ka publiku surve on täita enda saal. Samuti on lavastuste tehnilised lahendused tihti peale keerukad, mis ei võimalda väljasõitude aega optimeerida. Tolleaegne Eesti Draamateatri peanäitejuht Priit Pedajas tõdes samuti, et käiakse küll muudes suuremates kohtades, kuid üldiselt on väljasõidud kulukad ning mujal käimiseks raha ei jätku. (Loonurm 2018) Leian, et rohkem teatreid võiksid endale programmi „Teater maal” süsteemi selgeks teha ning selle kaudu toetusi küsida, sest nagu ka fondi koordinaator Liina Talu nentis, pole paljud teatrid seda teinud (Loonurm 2018).

3.4. Publikuga seotud aspektid

Järgnevalt analüüsin publikuga seonduvaid aspekte: külastatavust ja sihtgruppe. Esmalt võtan vaatluse alla etenduste külastatavuse aastate lõikes. Selguse huvides olen lisanud ka, mitu etendust antud aastal Hiiumaal mängiti.

Aasta	Külastused	Etenduste arv
2010	3194	24
2011	3696	35
2012	1604	17
2013	2400	15
2014	1547	17
2015	2841	24
2016	1246	14
2017	2084	25
Kokku	18612	171

Tabel 5. Etenduste külastatavus aastate lõikes

Tabelit vaadates selgub, et kümnendi alguses viisid teatrid rohkem etendusi Hiiumaale ning külastuste arv ületas esimesel kahel aastal lausa 3000 piiri. Aastal

2012 langes nii etenduste kui ka külastuste arv rohkem kui poole võrra ning sealt edasi pole suudetud enam 3000 piiri ületada. Tabelist selgub tendents, et kui ühel aastal on käinud etendusi vähe, siis järgmisel aastal on neid olnud rohkem ning vastupidi. Üldiselt saab siiski öelda, et külastajate arv on aastate jooksul vähenenud. Eriti hästi ilmestavad seda aastad 2010 ja 2017 – mõlemal aastal jõudis Hiiumaale peaaegu sama palju etendusi, kuid 2017. aasta külastuste arv on võrreldes 2010. aastaga kahanenud rohkem kui tuhande külastuse võrra.

Põhjus seisneb ilmselt selles, et saare elanike arv on olnud pidevas languses – noored kolivad Hiiumaalt ära, rahvastik vananeb. Aastal 2018 oli kahekümne aasta jooksul esimene kord, kui Hiiumaale asus inimesi elama rohkem, kui saarelt lahkus. Elanike arv on aastaid olnud Hiiumaal üks põhimuresid. Aastal 2015 kooskõlastatud „Hiiumaa arengustrateegia 2020+” üheks visiooniks on peatada elanike arvu vähenemine, toetada noori ning parandada hariduse ja elukeskkonna kvaliteeti. (Roosna 2018) Käina Huvi- ja Kultuurikeskuse juhataja Ly Meldorf tõdes, et Hiiumaa publik on aastate jooksul muutunud ka. Kui varem käidi vaatamas kõike, mis saarele saabus, siis nüüd ollakse valivad ning iga etendust ei saada enam menu. (Meldorf 2019) Huvitava tendentsina saab välja tuua seda, et Eesti Teatri Agentuuri (2019) andmetel on külastuste arv üleüldiselt etendustele kasvanud. Ilmselt saavad teatrid sel juhul oma publiku kätte mandrilt ning maapiirkondadesse pole vajadust minna.

Järgnevalt analüüsin sihtgruppe. Tabelis on välja toodud aastate lõikes, mitu erinevatele sihtgruppidele suunatud etendust jõudis teatud aastatel Hiiumaale. Olen liitnud laste- ja noortetendused kokku, sest arvan, et kuna noortelavastusi tehakse Eestis vähe, ei tasu neid eraldi vaadata. Eristamine ei annaks ka analüüsile midagi juurde.

Aasta	Lapsed/Noored	Täiskasvanud	Kokku
2010	4	20	24
2011	5	30	35
2012	5	12	17
2013	5	10	15
2014	9	8	17
2015	9	15	24
2016	7	7	14
2017	15	10	25
Kokku	59	112	171

Tabel 6. Etendused sihtgruppidele aastate lõikes

Aastate lõikes joonistub selgelt välja, et laste- ja noortetenduste arv on tõusnud võrreldes kümnendi algusega. Hüppelist tõusu on märgata aastal 2014, kui varasema viie etenduse asemel jõudis saarele lausa üheksa etendust. Põhjus on ilmselt selles, et 2014. aastal võeti vastu dokument „Eesti kultuuripoliitika arengusuunad aastani 2020”, kus väljendati üsna selgelt, et olulisele kohale tuleb tõsta noortele suunatud professionaalne teatrikunst. Hiiumaa näitel võib öelda, et sellest on kinni peetud ning pärast dokumendi vastuvõtmist on saarele jõudnud tunduvalt rohkem laste- ja noortelavastusi kui varem.

Langenud on aga hoopis täiskasvanutele suunatud teatrietenduste arv. Kui kümnendi kahel esimesel aastal mängiti lausa 20 ja 30 etendust aastas, siis hiljem ei ole neid arve ületatud. On märgata, et täiskasvanutele suunatud lavastuste hulk on iga aastaga pigem aina langenud. Ilmselt on selle põhjuseks laste- ja noortetenduste tõus, et ühtlustada valikut erinevatele sihtgruppidele. Eeldan, et ka seoses programmi „Teater maal” muutustega võrdsustati toetuste andmist just sihtgruppidest lähtudes. Pikemas perspektiivis võib sellest ka kasu olla, sest kui lapsi suunatakse juba noores eas teatrisse, kasvavad nendest inimesed, kes hindavad teatrit ka tulevikus.

Hiiumaa harrastusteatri tegevus on aastate jooksul olnud üsna märkimisväärne. Üks viljakamaid näitetruppe on Hiiu Naaditeater, keda peetakse üheks tugevaimaks harrastustrupiks Eestis. Kõige püsivama ajalooga on Kärkla Nukuteater, mis alustas tegevust juba aastal 1991. Teatril on olemas ka statsionaar. Lisaks harrastajatele on

professionaalsete teatritega seotud inimesed toonud Hiiumaal välja lavastusi. Tahkuna tuletorni juures esietendus Theatrumi „Tuulesaared” ning Suuremõisa lossihoovis Margus Tabori „Mamma lood”.

Keskendudes ainult professionaalsete teatrite tegevusele Hiiumaal perioodil 2010-2017, saab välja tuua, et populaarsemad mängupaigad on olnud Kärkla Kultuurikeskus, Käina Huvi- ja Kultuurikeskus ning Tahkuna tuletorn. Viimane just „Tuulesaarte” tõttu. Kultuurikeskustes on olemas lavad ning nendes saab lavastusi mängida igal hooajal. Žanriliselt on Hiiumaale jõudnud kõige rohkem draama ja komöödia etendusi, kuid kõige rohkem publikut ühele etendusele on toonud mitmeliigilavastus. Ilmselt selle tõttu, et enamik selle žanri etendusi on mängitud välitingimustes. Teisel kohal on komöödia, mis on Eestis üks populaarsemaid žanre. Teatritest on kõige rohkem etendusi andnud Theatrum, Miksteater ja Vana Baskini Teater, vähem näiteks Rakvere Teater, Endla ja Ugala. Theatrumi etenduste arv on seotud tõsiasjaga, et kui nad saarele tulevad, mängivad nad üldjuhul lavastusi rohkem kui ühe korra. Lisaks mõjutab arvu ka lavastus „Tuulesaared”.

Külastuste arvudest aastate lõikes selgub, et vaatajaid on jäänud vähemaks. Arvan, et põhjused peituvad saare rahvastiku languses, nõudlikkuse tõusmises ning selles, et kuna külastuste arv Eestis on tõusnud, saavad teatrid oma publiku kätte mandrilt. Vaadates eraldi sihtgruppe, saab öelda, et laste- ja noortetenduste arv on tõusnud ning täiskasvanutele mõeldud etenduste arv vähenenud. Tõuge lastele ja noortele suunatud teatri prioriseerimiseks on tulnud riigilt.

Kokkuvõte

Hiiumaa on suuruselt teine saar, mille elanike arv on umbes 9000. Saare keskuseks on Kärdla linn, lisaks on veel kaks alevikku ning 182 küla. Hiiumaale saamiseks on kolm võimalust: kas võtta ette pooleteise tunnine merereis Mandri-Eestist, tunniajane Saaremalt või hoopis lennureis, mis kestab paarkümmend minutit. Saare kultuuritegevus on mitmekülgne alustades erinevate seltside ja huviringidega ning lõpetades olulisemate kultuurisündmustega (Hiiu Folk, Hiiumaa Kohvikutepäevad, Hiiumaa Teatripäevad jne.)

Töö eesmärk oli anda ülevaade Hiiumaa teatrielust perioodil 2010-2017 ning analüüsida, milline on Hiiumaa teatristatistika, kes ja kuidas kujundavad saare teatrielu ning milline on sealne teatripublik.

Analüüsi esimeses pooles vaatlesin kultuuripoliitilisi dokumente ning viite kultuuripoliitilist dilemmat: kultuur kui kaunid kunstid või kultuur kui eluviis, kultuuri demokratiseerimine või kultuuridemokraatia, tarbimise toetamine või loomise/tootmise toetamine, prestiiž või kogukonnad, tsentraliseerimine või detsentraliseerimine. Hiiumaa puhul saab öelda, et kultuur on eluviis, sest professionaalse teatrikunstiga seal ei tegeleta. Kultuuridemokraatiat tagavad seltsid ja mittetulundusühingud, kes tegutsevad eelkõige suure entusiasmi najal. Kui on korraldatud suuremaid üritusi (nt Provintsiteatrite päevad), on saadud toetust Eesti Kultuurkapitalilt, rahvakultuuri maakondliku toetuse programmist ja kohalikult ettevõttelt M ja P Nurst ehk Hiiumaa teatritegevust iseloomustab tsentraliseeritus. Vald küll otseselt kohalikku teatritegevust ei toeta, kuid kaudse toetamisena saab vaadata etenduspaikade renoveerimist – nimelt on plaanis rajada Kärdlasse uus multifunktsionaalne kultuurikeskus ning värskendada Käina kultuurikeskust (mis ühtlasi läheb ka kultuuri demokratiseerimise alla). Kuna mõlemates kultuurikeskustes toimub ka aktiive huvitegevus, saavad ka harrastustrupid endale paremad võimalused.

Kultuuri demokratiseerimist ja tarbimise toetamist tagab programm „Teater maal”, mis on loodud selleks, et professionaalsed teatrid saaksid käia maapiirkondades ning laste- ja noortegrupid suurlinnade teatrites. Hiiumaa näitel saab öelda, et fondi

võimalusi on kasutatud: umbes pooled lavastused, mis on saarele jõudnud, on saanud programmilt toetust. Lisaks on mitmed laste- ja noortegrupid käinud statsionaaris etendusi vaatamas.

Analüüsi teises pooles lähtusin Hans van Maaneni kunsti-ilma toimimise suhete ja funktsioonide joonisest. Hiiumaa harrastusteatri tegevust korraldavad mitmed seltsid ja mittetulundusühingud. Kaks põhilist harrastusteatri on 1991. aastal asutatud Kärkla Nukuteater ning 2015. aastal oma nime saanud Hiiu Naaditeater. Nukuteatris etendavad lavastusi teatrihuvilised koolinoored ning mõned täiskasvanud. Hiiu Naaditeatri repertuaari kuuluvad sõnalavastused ning selle eesotsas on Kristjan Arunurm. Professionaalset teatri otseselt Hiiumaal ei tehta, kuid kahel korral on olnud Hiiumaa paigad professionaalsete lavastuste statsionaariks: Theatrumi „Tuulesaared”, mida mängiti Tahkuna tuletorni jalamil ning Margus Tabori monotükk „Mamma lood”, mida etendati Suuremõisa lossihoovis.

Vaadates professionaalsete teatri poolt antud etenduste statistikat, saab öelda, et kõige populaarsemad mängupaigad on Kärkla ja Käina kultuurikeskus. See, et mõlemad kohad on tabeli eesotsas, on loogiline, sest nendes piirkondades elab kõige rohkem inimesi ning mõlemas hoones on kõrgendatud lavaga saal. Lisaks neile kahele on lavastusi etendatud ka erilisemates paikades (paadikuurid, pargid, mõisad jne).

Žanriliselt on antud kõige rohkem Hiiumaal draama ja komöödia etendusi (nende külastuste arvud on ka kõige suuremad). Nüüdistantsu etendusi on antud ka üsna palju, kuid külastuste arve vaadates selgub, et seda väga palju vaatamas ei ole käidud. Arvan, et põhjuseks on see, et nüüdistants on kõige enam vastuvõtul väljakutseid pakkuv teatriliik. Kõige rohkem publikut meelitas kohale aga mitmeliigilavastus, kui vaadata keskmist külastuste arvu ühe etenduse kohta. See tuleneb sellest, et suurem osa mitmeliigilavastustest on toimunud vabaõhuetendustena ehk vaatajaid saab olla rohkem kui sisetingimustes. Teisele kohale tuli komöödia, mis on ühtlasi ka üks populaarsemaid žanre terves Eestis.

Teatritest on kõige rohkem Hiiumaal etendusi andnud Theatrum. Põhjuseks ilmselt

tõsiasi, et kui nad on otsustanud saarele minna, mängitakse tavaliselt rohkem kui üks etendus. Samuti lavastasid nad „Tuulesaared” spetsiaalselt Tahkuna Tuletorni juures mängimiseks. Teisele ja kolmandale kohale tulid Vana Baskini Teater ja Miksteater, kes on mõlemad ringreisiteatrid. Vähe on saarele sattunud Endla, Ugala ja Rakvere Teater, kes muidu käivad aktiivselt andmas lavastusi ka väljaspool statsionaari. Arvan, et neile on saarele tulemine kulukas ning see on põhjus, miks käiakse saarel vähe.

Publikuga seotud aspekte vaadates saab öelda, et külastustearvud Hiiumaal on aastatega vähenenud. Arvan, et üks põhjus peitub elanike arvu vähenemises. Teine selles, et publik saadakse kätte mandrilt, sest teatrikülastuste arv Eestis on aastatega kasvanud. Samuti tõi Käina Huvi- ja Kultuurikeskuse juhataja välja, et saare publik on aastatega muutunud ning iga etendust ei saada enam menu.

Sihtrühmade lõikes etenduste arve vaadates selgus, et laste- ja noortetenduste arv on aastatega tõusnud, täiskasvanute mõeldud etenduste arv aga langenud. Arvan, et selle põhjuseks on dokument „Eesti kultuuripoliitika arengusuunad aastani 2020”, mis tõstis olulisele kohale noortele suunatud professionaalse teatrikunsti. Sellest ajendatuna muutis ka programm „Teater maal” oma ülesehitust, et ühtlustada toetuste andmist sihtgruppidest lähtuvalt.

Teemat oleks võimalik ka edasi uurida, vesteldes konkreetsemalt mängupaikade koordinaatoritega ning professionaalsete teatritega. Samuti oleks kasulik uurida hiidlastelt endilt, millised on nende teatriootused ning mida nad tahaksid saarel näha.

Kasutatud kirjandus

Aadamsoo, Martin, Evi Arujärv, Indrek Ibrus, Andres Jõesaar, Ott Karulin, Egge Kulbok-Lattik, Ülar Mark, Ruth-Helene Melioranski, Pille Runnel, Ingrid Rüütel, Külliki Tafel-Viia, Margaret Tali, Märt Väljataga 2012. Eesti kultuuripoliitika põhimõisted ja suundumused. Tallinn: Eesti Kultuuri Koda.

Ajahüpe Hiiumaa... 2014 = Ajahüpe Hiiumaa kino ajaloos – 3D. Nädalalõpp, nr 37,
05.01.2014.

Danto, Arthur 1964. The Artworld. *The Journal of Philosophy*, Vol. 61, Issue 19, 1k 571–584.

Eesti Teatri Agentuur 2019. 2010-2017 etenduste ja külastuste koguarvu statistika – http://statistika.teater.ee/stat/stat_filter/show/numPerformancesAndVisitors
(vaadatud 17.05.19)

Eesti riigi kultuuripoliitika põhialuste heakskiitmine 1998. RT I 1998, 81, 1353.

ETA 2019 = Eesti Teatri Agentuuri koduleht. Miksteater. –
http://www.teater.ee/teater_eestis/teatrid/Miksteater.theatre_id-197 (vaadatud
07.05.19)

EV100 koduleht 2018. Hiiumaa Teatripäevad 2018 –
<https://www.ev100.ee/et/hiiumaa-teatripaevad-2018> (vaadatud 12.05.19)

Hiiumaa koduleht 2019 – <http://www.hiiumaa.ee/index.php?keel=1&redir=1>
(vaadatud 12.05.19)

Hiiumaa TantsuFestivali koduleht 2019 – <http://tants.org/> (vaadatud 17.05.19)

Hiiumaa valla... 2018 = Hiiumaa valla arengukava 2035+ -
[https://vald.hiiumaa.ee/documents/17721527/20827501/Hiiumaa+valla+arengukav
a+2035++%28eel%2C%2B5u+07_09_2018%29.pdf/76787257-be94-49c1-871c-
9bdb1bbe89cd](https://vald.hiiumaa.ee/documents/17721527/20827501/Hiiumaa+valla+arengukav

a+2035++%28eel%2C%2B5u+07_09_2018%29.pdf/76787257-be94-49c1-871c-

9bdb1bbe89cd) (vaadatud 12.05.19)

Hiiu valla... 2014 = Hiiu Valla Kultuuri ja Vaba Aja Keskuse põhimäärus. RT IV, 01.07.2016, 19.

Hiiu valla... 2015 = Hiiu valla arengukava 2014-2023 uue redaktsiooni kinnitamine. RT IV, 05.01.2016, 12.

Karja, Sven 2017. Eesti teatrite repertuaari koostamise põhimõtted 1986–2006. – Methis, nr 19, lk 89-111.

Kiiver, Kadi 2015. Harrastustrupist sai Hiiu Naaditeater. – Hiiu Leht, 02.04 – <http://www.hiuleht.ee/2015/04/harrastustrupist-sai-hiiu-naaditeater/> (vaadatud 12.05.19)

Kivirähk Juhan 2016. Teatri positsioon ja roll ühiskonnas. Tallinn: Eesti Etendusasutuste Liit ja Eesti Teatriliit.

Korol, Margarita 2019. Meilivestlus autori valduses. Tehtud 13.05-13.05

Kultuuriministeerium 2016 = „Teater maal“ programmi abiga sai mullu teatrikunstist osa 46 000 külastajat üle Eesti. – <https://www.kul.ee/et/uudised/teater-maal-programmi-abiga-sai-mullu-teatrikunstist-osa-46-000-kulastajat-ule-eesti> (vaadatud 02.04.19)

Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 heakskiitmine 2014. – <https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/kultuur2020.pdf> (vaadatud 02.04.19)

Kultuur 2020 – <https://www.kul.ee/et/tegevused/kultuur-2020> (vaadatud 23.04)

Kärdla Nukuteati koduleht 2019 – <https://kardlanukuteater.ee/> (vaadatud 12.05.19)

Loonurm, Erle 2018. Graafikud: kui palju käivad Eesti teatrid ringreisidel? – ERR, 03.05 – <https://kultuur.err.ee/828359/graafikud-kui-palju-kaivad-eesti-teatrid-ringreisidel> (vaadatud 07.05.19)

Lüsi, Matti 2015. Transport – Hiiumaa. Loodus. Aeg. Inimene. 2015. Koost. Helgi Põllo, Aivi Telvik, Ermo Mäeots. Toim. Toomas Kokovkin, Ülo Kaevats, Riho

Saard, Kaalu Kirme. Kärkla: MTÜ Hiiumaa Teabekapital, lk 733-748

Maanen, Hans van 2009. How to Study Art Worlds. On the Societal Functioning of Aesthetic Values. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Maarits, Merit (toim) 2018. Indrek Saar: kultuuripoliitika põhialuste dokument aastani 2020 oli üldsõnaline, aga oli põhjust sellesse uskuda. – ERR, 14.02 – <https://kultuur.err.ee/682946/indrek-saar-kultuuripoliitika-pohialuste-dokument-aastani-2020-oli-uldsonaline-aga-oli-pohjust-sellesse-uskuda> (vaadatud 07.04.19)

Matarasso, François; Charles Landry 1999. Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy. – Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 4. Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex. LINK

Meldorf, Ly 2019. Meilivestlus autori valduses. Tehtud 13.05-13.05

Mikovitš Bianca 2015. Suveteater Hiiumaal: Kraapsjalg kõigile mammadele. – Maaleht, 26.07 – <https://maaleht.delfi.ee/news/maaleht/elu/suveteater-hiiumaal-kraapsjalg-koigile-mammadele?id=71954177> (vaadatud 16.05.19)

Põllo Helgi, Ermo Mäeots, Ago Pajur, Aivi Telvik, Marika Võsamaa 2015. Kultuuri- ja seltsielu 19.-20. sajandil – Hiiumaa. Loodus. Aeg. Inimene. 2015. Koost. Helgi Põllo, Aivi Telvik, Ermo Mäeots. Toim. Toomas Kokovkin, Ülo Kaevats, Riho Saard, Kaalu Kirme. Kärkla: MTÜ Hiiumaa Teabekapital. Lk 1145-1170.

Rahvakultuurikeskuse koduleht 2019 – https://www.rahvakultuur.ee/Eraldatud_toetused_2607 (vaadatud 15.05.19)

Rahvuskooper Estonia koduleht 2019. Punamütsike ja seitse põialpoissi. - <http://www.opera.ee/lavastus/punamutsike-ja-seitse-poialpoissi/> (vaadatud 16.05.19)

Roosna, Harda 2010. Tuletorniteatris algasid prantslaste Romeo ja Julia proovid. – Hiiu Leht, 02.07.

Roosna, Harda 2017. Marguse Mamma tuli jälle! – Hiiu Leht, 14.07 – <http://www.hiioleht.ee/2017/07/marguse-mamma-tuli-jalle/>

Roosna, Harda 2018. Hiiumaa rahvaarv kasvas esimest korda pärast 23aastast kahanemist. – Hiiu Leht, 16.01 – <http://www.hiioleht.ee/2018/01/hiiumaa-rahvaarv-kasvas-esimest-korda-parast-23aastast-kahanemist/> (vaadatud 07.05.19)

SA Hiiumaa Muuseumid koduleht 2019 – <http://muuseum.hiiumaa.ee/WP/filiaalid/> (vaadatud 12.05.19)

Salme Teatri koduleht 2019. Kristjan Arunurm – <https://www.salmeteater.ee/kristjan> (vaadatud 12.05.19)

Savioja, Ille 2019. Meilivestlus autori valduses. Tehtud 15.03-24.04

Talu, Liina 2014. „Teater maal” programmi toel käis teatris ligi 40 000 inimest – Õpetajate Leht, 14.02 – <http://opleht.ee/2014/02/teater-maal-programmi-toel-kais-teatris-ligi-40-000-inimest/>

Talu, Liina 2015. Programmi „Teater maal“ 2014 kokkuvõte. – https://www.rahvakultuur.ee/s2/2695_17601_1192_.pdf (vaadatud 07.04.19)

Toome, Hedi-Liis 2015. The functioning of theatre in the city of Tartu: a comparative perspective. Doktoritöö. (Juh) Anneli Saro. Tartu Ülikool.

Viidik, Aivar 2015. Mamma lustakad lood ärkavad ellu – Hiiu Leht, 16.06 – <http://www.hiioleht.ee/2015/06/mamma-lustakad-lood-arkavad-ellu/>

Wilders, Marline Lisette; Toome, Hedi-Liis; Šorli, Maja; Szabó, Attila; Zijlstra, Antine (2015). “I was utterly mesmerised“. Audience experiences of different theatre types and genres in four European cities. *Amfiteater. Journal of Performing Arts Theory*, 3, lk 304–343.

Summary

An overview of the rural theatre activity based on Hiiumaa

The aim of the thesis is to give an overview of the theatre activity on Hiiumaa. Hiiumaa is a small island in Estonia with the population of about 9000. There are three options to get onto the island: a 1,5-hour-long trip from the mainland by ferry, an hour-long trip from Saaremaa by ferry or a 20-30-minute-long trip by plane. The island does not have its own theatre, so professional theatres have to travel onto the island. That makes researching the theatre activity of a small island very interesting – what kinds of professional theatres and productions make it onto the island, how big of an audience do they have, who shapes the activity of theatre and how do they do it and what is the activity of amateur theatres on the island like.

The thesis is divided into three parts. In the first one I have described the geographical and demographical peculiarities of Hiiumaa, also I have given an overview of the general cultural activities. In the second part I have focused on the cultural-political situation of performing arts based on the goals set by the government. I also researched how well the theatre activity of Hiiumaa is doing in the context of the named goals. In the third part I have analysed the theatre activity of Hiiumaa over the years of 2010-2017. I have chosen the book „How to Study Art Worlds. On the Societal Functioning of Aesthetic Values” (2009) by Hans van Maanen as the basis of the theoretical part of the thesis. Because of that I separated the analysis into three parts: the aspects of production, distribution and reception. The data is from Tiia Sippol of Estonian Theatre Agency and Ille Savioja who has taken part in the theatre activity of Hiiumaa for a long time.

According to the results the local theatre is mainly practised as a hobby with a couple of exceptions. The cultural democracy is supported by non-profit organisations, who are motivated by their enthusiasm for theatre. The bigger events (for example The Days of Province Theatre) are organised with the financial help from state programs and local firms. The municipality does not officially support the theatre activity, but renovating the stages where productions take place can be looked as an indirect supporting move – there is a plan to build a new

multifunctional cultural house in Kärkla and to renovate the cultural house in Käina. Both are places for practicing, so because of the changes the amateur theatres can get better opportunities.

The professional theatres are able to ask for financial support from the program “Theatre into the Countryside” in order to visit rural areas, also children and youth groups can request the support for a chance to visit urban theatres. The possibility to use the help of the fond has been used on Hiiumaa as well – about half of the productions that have made it onto the island have got support from “Theatre into the Countryside”. In addition to that a number of children and youth groups have visited the theatres on the mainland with the financial help from the program.

The two main amateur theatres on Hiiumaa are Kärkla Nukuteater, founded in 1991, and Hiiu Naaditeater, founded in 2015. The main actors in Nukuteater are theatre-loving youths with some adults. Hiiu Naaditeater is considered a spoken theatre and has been named one of the strongest amateur theatres in Estonia. There are no professional theatres on the island, but Hiiumaa’s sites have been places for professional productions twice – „Tuulesaared“ by Theatrum, which was performed on the foot of Tahkuna lighthouse and „Mamma lood“ by Margus Tabor, which was played in the garden of Suuremõisa manor.

According to the data the most popular performing places on Hiiumaa for professional theatres are the cultural houses of Kärkla and Käina. It was expected, because those areas have the highest population and both of the buildings have halls with elevated stages. There have also been performances at more special locations (boatsheds, parks, manors etc.).

The most played and attended genres of productions on Hiiumaa are dramas and comedies. There have also been quite a lot of modern dance performances, but they have not been visited as much. I believe the reason to be the fact that it is the most challenging type of theatre. When we take into account average visits per performance, the most popular ones were mixed performances⁵. The reason is simple – most of the mixed performances have taken place outdoors, which means

5 „Mixed performances blend several types of theatre in one performance, usually Spoken, Musical and Dance Theatre” (Toome 2015: 27).

there has been more room for the audience. In second place was comedy and it is also one of the most popular genres in Estonia. The theatre that has given the most performances on Hiiumaa is Theatrum and it is probably because when they come onto the island they usually give more than one performance. Also the play „Tuulesaared” definitely affects the fact that they are in first place. In second and third place are Vana Baskini Teater and Miksteater who are both travelling theatres. Endla, Ugala and Rakvere Teater have not been onto the island much, although they give performances outside their main buildings as well. I think the reason behind that is the fact that travelling onto Hiiumaa can be expensive.

Regarding the aspects of the audiences, the attendings of performances have gone down during the years. I believe that it is partly because the population of Hiiumaa has decreased too. Also the overall frequency of visiting the theatre has increased in Estonia, so the theatres do not feel the need to visit Hiiumaa – they have a big enough audience on the mainland. Looking at the performances in the target group setting, the amount of performances meant for children and youths has increased during the years, but the number of performances meant for adults has gone down. I think the reason for that is a document called „The developmental directions of Estonian cultural politics for the year 2020“, which prioritised the availability of professional theatre for youths.

I believe this theses could be useful for professional theatres who bring performances to rural places and to local people who creatively shape the life of theatre on Hiiumaa or any other rural place. The subject could be further researched by talking to coordinators of the performance places and professional theatres. Also it would be useful to ask local people what are their expectations for the performances.

Lisa: Hiiumaa teatriharrastajate lavastused perioodil 2010-2017

Aasta	Teater	Lavastus
2010	Käina külateater „Odra Iva”	Jõuluime
2010	Palade näitering	Katku talu hullud päevad
2011	Käina külateater „Odra Iva”	230 aastat hiiurootslaste väljasaatmisest
2012	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Pulmad Abruکا moodi
2012	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Logorrhoea Gradus Gravis
2013	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Äike
2013	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Liblikmees
2013	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Nagu esimene Ingel
2013	Kärdla Nukuteater	Kuurikollid
2013	EMSI näitetrupp	Arst vastu tahtmist
2014	Kärdla Nukuteater	Nagu esimene Ingel
2014	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Sullerite sekeldused
2014	Kärdla kultuurikeskuse harrastusteater	Nipernaadi
2014	Hiiu Naaditeater	Leigrilood
2015	Hiiu Naaditeater	Kuni käru pole kummuli
2015	Kärdla Nukuteater	Kakspäkapikk, Unemaa ja esimene ingli tiivad
2015	Hiiu Naaditeater	Hundimõrsja
2015	Hiiu Naaditeater	Kaks päkapikku
2016	Hiiu Naaditeater	Palukesi mitmest sekist
2017	Kärdla Nukuteater	Polkovniku lesk
2017	Hiiu Naaditeater	Pila-Peetri testament

Hiiumaa teatriharrastajate lavastused perioodil 2010-2017 (Savioja 2019).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Kivi,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Maakonna teatrielu Hiiumaa näitel”, mille juhendaja on Hedi-Liis Toome, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helen Kivi

23.05.2019